

АПОСТОЛЬСЬКЕ ПОВЧАННЯ
LAUDATE DEUM

СВЯТІШОГО ОТЦЯ
ФРАНЦІСКА

УСІМ ЛЮДЯМ ДОБРОЇ ВОЛІ
ПРО КЛІМАТИЧНУ КРИЗУ

Київ - Івано-Франківськ
«Фоліант»
2023

УДК 27-732.2-284
А 76

Переклад і видання
Бюро УГКЦ з питань екології

ISBN 978-617-8320-11-9

© Libreria Editrice Vaticana, 2023
© Бюро УГКЦ з питань екології, 2023

1. «Хваліть Бога за все його створіння», – це було послання, яке святий Франциск Ассизький проголошував власним життям, піснеспівами й усіма діями. Таким чином, він прийняв запрошення біблійних псалмів і відобразив чутливість Ісуса перед створіннями свого Отця: «Погляньте на польові лілеї, як вони ростуть: не трудяться, не прядуть, а я вам кажу, що й Соломон у всій своїй славі не був одягнений так, як одна з них» (Мт 6, 28–29). «Хіба п'ять горобців не продаються за дві копійки? І жоден з них не забутий в очах Божих» (Лк 12, 6). Як можна не захоплюватися цією ніжністю Ісуса до всіх істот, які супроводжують нас на земному шляху!

2. Минуло вісім років відтоді, як я опублікував Енцикліку *Laudato Si*. Мені хотілося поділитися з усіма вами, моїми братами і сестрами нашої стражденної планети, власними сердечними переживаннями та побоюваннями про наш спільний дім. Проте з плином часу я зрозумів, що наші дії були недостатніми, а світ, у якому ми живемо, руйнується і, можливо, наближається до глибокої прірви. Безсумнівно, зміни клімату все відчутніше впливатимуть на життя і завдаватимуть шкоди багатьом людям та сім'ям. Ми відчуємо наслідки в охороні здоров'я, джерелах зайнятості, доступі до ресурсів, житла, вимушених міграціях тощо.

3. Це глобальне соціальне питання, тісно пов'язане з гідністю людського життя. Єпископи Сполучених Штатів дуже вдало висловилися про соціальну значимість нашого занепокоєння щодо зміни клімату, яке виходить за рамки просто екологічного підходу,

тому що «наша турбота одне про одного і наша турбота про Землю тісно пов'язані між собою. Зміна клімату є одним із головних викликів, перед якими постають окремі суспільства та світова спільнота. Наслідки зміни клімату відчувають найбільш вразливі верстви населення як у своїх країнах, так і по всьому світу» [1]. Іншими словами, єпископи, зібравшись на Синоді в Амазонії, констатували: «Знищення природи має наслідки для життя людей» [2]. Щоб чітко наголосити, що це вже не другорядне чи ідеологічне питання, а справжня драма, яка шкодить усім нам, африканські єпископи заявили, що зміна клімату є «шокуючим прикладом структурного гріха» [3].

4. Роздуми та інформація, які ми могли зібрати за останні вісім років, дають змогу уточнити й доповнити те, про що ми заявляли кілька років тому. З цієї причини, а також тому, що ситуація зараз ще нагальніша, я хотів би поділитися з вами власними міркуваннями.

1. Глобальна кліматична криза

5. Незважаючи на всі спроби заперечити, приховати, замовчувати або применшити цю проблему, ознаки зміни клімату стають все очевиднішими. Ніхто не може ігнорувати той факт, що за останні роки ми стали свідками екстремальних погодних явищ, частих періодів незвичайної спеки, посухи та інших криків протесту Землі, які є лише окремими відчутними проявами невидимої хвороби, що вражає кожного.

Варто зазначити: не кожна катастрофу слід приписувати глобальній зміні клімату. Однак можна переконатись, що конкретні кліматичні зміни, спровоковані людством, значно підвищують ймовірність екстремальних природних явищ, які стають все частішими й інтенсивнішими. Через це, як відомо, щоразу, коли глобальна температура підвищується на 0,5 °C, інтенсивність і частота проливних дощів і великих повеней зростають в одних регіонах, а в інших дошкуляють тривалі посухи; екстремальна спека панує в одних місцях, а сильні снігопади – в інших [4]. Якщо досі ми спостерігали періоди спеки кілька разів на рік, то що трапиться, коли глобальна температура підвищиться на 1,5 °C? Що нас очікує? Ці хвили спеки будуть щораз частішими та інтенсивнішими. Якщо температура підвищиться ще на 2 градуси, крижані шапки Гренландії та значної частини Антарктиди [5] повністю розтануть, і це матиме надзвичайно тяжкі наслідки для всіх.

Протидія і розгубленість

6. Останнім часом дехто вирішив висміювати ці факти. Нам наводять нібито достовірні наукові дані, наприклад, що на планеті завжди були і будуть періоди похолодання та потепління. Але забувають згадати ще одну актуальну інформацію: те, що ми зараз переживаємо, є незвичайним прискоренням потепління; і власне за такої швидкості вистачить лише одного покоління, а не століття чи тисячоліття, щоб це перевірити. Вплив підвищення рівня моря і танення льодовиків людина може легко відчутти протягом власного життя, і,

ймовірно, через кілька років багатьом доведеться змінити місце проживання через ці фактори.

7. Щоб висміяти тих, хто говорить про глобальне потепління, стверджують, що періоди сильного похолодання відбуваються регулярно. Не можна не згадати, що цей та інші надзвичайні симптоми є не чим іншим, як різними альтернативними проявами однієї причини — глобального дисбалансу, який провокує потепління на планеті. Посухи та повені, висохлі озера та цілі популяції, знищені припливними хвилями й повенями, зрештою, мають однакове походження. Водночас, якщо вести мову про глобальне явище, то не можна сплутати його з тимчасовими й мінливими подіями, які значною мірою пояснюються локальними факторами.

8. Відсутність інформації призводить до плутанини між великомасштабними кліматичними прогнозами, які охоплюють тривалі періоди часу, — ми говоримо принаймні про десятиліття — з прогнозами погоди, які стосуються щонайбільше кількох тижнів. Коли ми говоримо про зміну клімату, маємо на увазі глобальну реальність, яка, незважаючи на постійні місцеві відхилення, зберігається протягом багатьох десятиліть.

9. Не бракує й тих, хто, дуже поверхово ставлячись до дійсності, звинувачує бідних у тому, що вони мають багато дітей, і навіть пропонує для вирішення проблеми калічити жінок у менш розвинутих країнах. Проте реальність така, що невеликий відсоток найбагатших людей на землі забруднює довкілля більше, ніж

найбідніші 50% населення світу, і що викиди на душу населення в найбагатших країнах набагато вищі, ніж у найбідніших [6]. Як пояснити те, що Африка, де проживає більша частина найбідніших людей світу, є відповідальною лиш за незначну частку викидів упродовж всієї історії?

10. Також часто можна почути, що спроби пом'якшити зміну клімату шляхом скорочення використання вуглеводного палива та розробки чистіших джерел енергії призведе до скорочення кількості робочих місць. Насправді мільйони людей втрачають роботу через різні наслідки кліматичних змін: підвищення рівня моря, посухи та інші явища, що впливають на планету та призвели до того, що багато хто зараз бідує. І навпаки, перехід до відновлюваних джерел енергії, якщо їх правильно використовувати, а також зусилля з адаптації до шкоди, спричиненої зміною клімату, створять достатню кількість робочих місць у різних секторах. Це вимагає від політиків та підприємців негайного вирішення цього питання.

Антропогенні причини

11. Більше не можна сумніватися в людському – «антропогенному» – походженні зміни клімату. Розгляньмо, чому. Концентрація парникових газів в атмосфері, яка спричиняє глобальне потепління, була стабільною до ХІХ століття: нижче 300 часток на мільйон за об'ємом. Але в середині того ж століття разом з промисловим розвитком викиди почали збільшуватися. За останні 50 років воно значно прискорилося, як підтвердила обсерваторія Мауна-Лоа, що проводить

щоденні вимірювання вуглекислого газу з 1958 року. Коли я писав *Laudato Si*, цифри досягли історичного максимуму в 400 часток на мільйон, а в червні 2023 року сягнули 423 часток на мільйон [7]. Більше 42% загальних чистих викидів з 1850 року сталися після 1990 року [8].

12. Водночас констатуємо, що за останні 50 років температура підвищувалася з безпрецедентною швидкістю – більшою, ніж будь-коли за останні дві тисячі років. У цей період тенденцією було потепління на 0,15 °C за десятиліття, що вдвічі більше, ніж за останні 150 років. З 1850 року глобальна температура підвищилася на 1,1 °C, що значно вплинуло на полярні регіони. За такої швидкості цілком можливо, що всього за 10 років ми досягнемо рекомендованого глобального максимуму в 1,5 °C [9]. Це підвищення відбулося не тільки на поверхні землі, але й на кілька кілометрів вище в атмосфері, на поверхні океанів і навіть в їхніх глибинах на сотні метрів. Як результат, збільшилося підкислення морів, а рівень кисню в них знизився. Льодовики відступають, сніговий покрив зменшується, а рівень моря постійно підвищується [10].

13. Неможливо приховати взаємозв'язок цих глобальних кліматичних явищ і прискореного зростання викидів парникових газів, особливо з середини ХХ століття. Абсолютна більшість учених, які досліджують клімат, підтримує цю кореляцію, і лише незначний відсоток з них намагається заперечувати докази. На жаль, кліматична криза не є проблемою, якою цікавляться потужні економічні сили, що турбуються

про максимальний прибуток за мінімальних витрат у найкоротші терміни.

14. Я зобов'язаний роз'яснити те, що може здатися очевидним, через певні зневажливі та навряд чи розумні думки, які озвучуються навіть у Католицькій Церкві. Проте ми більше не можемо сумніватися, що причиною надзвичайної швидкості цих небезпечних змін є незаперечний факт – стрімкий розвиток, пов'язаний з безконтрольним втручанням людини в природу за останні два століття. Подій природного походження, що зазвичай викликають потепління (такі, як виверження вулканів, та інші) замало для пояснення обсягів та швидкості змін упродовж останніх десятиліть [11]. Зміну середньої температури поверхні не можна пояснити без впливу збільшення парникових газів.

Збитки та ризики

15. Деякі наслідки цієї кліматичної кризи вже незворотні протягом принаймні сотень років: наприклад, підвищення глобальної температури океанів, їх підкислення та зменшення вмісту кисню. Води океану мають теплову інерцію, і для нормалізації їх температури та солоності потрібні століття, що впливає на виживання багатьох видів. Це одна з багатьох ознак того, що інші істоти цього світу перестали бути супутниками на нашому шляху і стали нашими жертвами.

16. Те саме можна сказати про зменшення континентальних льодовикових покривів. Танення льоду на полюсах не вдасться зупинити протягом сотень років. Щодо клімату, то існують фактори, які мають вплив

протягом тривалого періоду незалежно від подій, які могли їх спровокувати. З цієї причини ми зараз не в змозі зупинити величезну шкоду, яку заподіяли. Ми ледве встигаємо запобігти ще трагічнішим збиткам.

17. Деякі апокаліптичні прогнози цілком можуть здатися неймовірними або недостатньо обґрунтованими. Це не повинно змусити нас ігнорувати реальну можливість того, що ми наближаємося до критичної точки. Невеликі зміни можуть спричинити більші, непередбачуваніші й, можливо, вже незворотні через чинники інерції. Це призвело б до лавиноподібного прискорення подій. У таких випадках завжди буває запізно, оскільки жодне втручання не зможе зупинити розпочатий процес. Назад дороги немає. Ми не можемо з упевненістю стверджувати, що все це трапиться, виходячи з нинішніх умов. Але безсумнівно, що це ймовірно, якщо взяти до уваги явища, які вже тривають і роблять «вразливим» клімат, як-от: зменшення площі льодовикових покривів, зміни в океанічних течіях, вирубка лісів у тропічних дощових лісах і танення вічної мерзлоти Сибіру тощо [12].

18. Отже, терміново потрібна ширша перспектива, яка дасть нам змогу не лише захоплюватися дивами прогресу, а й звернути серйозну увагу на інші наслідки, які, ймовірно, неможливо було навіть уявити століття тому. Від нас вимагається не що інше, як належна відповідальність за спадщину, яку ми залишимо наприкінці нашого земного існування.

19. Насамкінець можна додати, що пандемія Covid-19 підтвердила тісний зв'язок людського життя з життям

інших живих істот і з природним середовищем. Однак особливо вона засвідчила: те, що відбувається в одній частині світу, має наслідки для всієї планети. Це дає мені змогу впевнитись у двох судженнях, які я повторюю знову і знову: «Усе пов'язано» і «Ніхто не врятується сам».

2. Зростаюча технократична парадигма

20. У *Laudato Si* я коротко проаналізував технократичну парадигму, яка лежить в основі сучасного процесу руйнування довкілля. Йдеться про «розуміння людського життя та діяльності, яке є хибним і суперечить дійсності настільки, що завдає їй шкоди» [13]. По суті, воно полягає в уявленні, «ніби реальність, добро та правда автоматично впливають з технологічної та економічної влади як такої» [14]. Логічним наслідком стає легке «сприйняття ідеї нескінченного чи необмеженого зростання, яка є такою привабливою для економістів, фінансистів і фахівців у галузі технологій» [15].

21. За останні роки ми змогли підтвердити цей висновок, водночас стаючи свідками нового прогресу вищезазначеної парадигми. Штучний інтелект та останні технологічні інновації ґрунтуються на уявленні про людину без обмежень, чиї здібності та можливості можна нескінченно розширювати завдяки технологіям. Таким чином, технократична парадигма, як монстр, живиться сама собою.

22. Без сумніву, природні ресурси, необхідні для технологій (такі, як літій, кремній та багато інших), не є безмежними, але більшою проблемою є ідеологія, що лежить в основі нав'язливої ідеї: збільшити людське всевладдя до неймовірних меж, перед яким нелюдська реальність є лише ресурсом, що перебуває в її розпорядженні. Усе, що існує, перестає бути даром, за який ми повинні бути вдячними, шанувати і плекати, а натомість стає рабом, здобиччю будь-якої примхи людського розуму і його можливостей.

23. Страшно усвідомлювати, що розширені технологіями можливості «дали тим, хто володіє знаннями і, особливо, економічними ресурсами, вражаюче панування над усім людством і цілим світом. Ніколи людство не мало такої влади над собою, однак немає жодних гарантій, що вона буде використовуватися для добра, особливо якщо врахувати, як вона використовується сьогодні... У чийх руках уся ця влада зараз чи зосередиться потім? Надзвичайно ризиковано, якщо її має лише невелика частина людства» [16].

Переосмислення нашого використання влади

24. Не кожне збільшення влади означає прогрес для людства. Нам варто лише згадати про «чудові» технології, які використовувалися для знищення популяцій, скидання атомних бомб і ліквідацію окремих етнічних груп. Були історичні моменти, коли наше захоплення прогресом не давало можливості побачити жахливі наслідки цього процесу. Але цей ризик завжди існує, тому що «наш неосяжний технологічний розвиток не супроводжується розвитком людської

відповідальності, цінностей і совісті... ми стоїмо оголеними й незахищеними перед нашою постійно зростаючою владою, не маючи потрібних засобів контролю. У нас є певні поверхові механізми, але нам бракує ґрунтовної етики, культури та духовності, які дійсно здатні встановити обмеження та навчити нас розсудливої стриманості» [17]. Не дивно, що настільки велика влада в таких руках здатна знищити життя, тоді як менталітет, притаманний технократичній парадигмі, засліплює нас і не дає змоги побачити цю надзвичайно серйозну для сучасного людства проблему.

25. Всупереч цій технократичній парадигмі бачимо, що довколишній світ — це не об'єкт експлуатації, неприборканого використання та необмежених амбіцій. Ми також не можемо стверджувати, що природа — це просто «середовище», у якому ми провадимо наше життя та втілюємо наші проекти. Бо «ми є частинкою природи, ми включені до неї і, таким чином, постійно взаємодіємо з нею» [18], і тому «ми дивимося на світ не ззовні, а зсередини» [19].

26. Це саме по собі виключає ідею, що людина є стороннім, чужорідним елементом, здатним лише завдати шкоди навколишньому середовищу. Людину слід розглядати як частину природи. Людське життя, розум і свобода є елементами природи, які збагачують нашу планету, є частиною її внутрішніх сил та її рівноваги.

27. Отже, здорове довкілля також є результатом взаємодії між людьми та навколишнім середовищем, як це трапляється в культурах корінних народів і як

це відбувалося протягом століть у різних регіонах світу. Люди часто «створювали» навколишнє середовище [20], змінюючи його певним чином, при цьому не руйнуючи та не створюючи загрози. Велика проблема сьогодення полягає в тому, що технократична парадигма знищила ці здорові й гармонійні стосунки. Однак суттєве подолання такої шкідливої та деструктивної парадигми полягає не в запереченні людяності, а у взаємодії природних систем «із соціальними системами» [21].

28. Ми всі разом повинні переосмислити питання людської влади, її значення та межі. За кілька десятиліть наша могутність шалено зросла: ми досягли вражаючого, приголомшливого технологічного прогресу, але не усвідомили, що в той же час перетворилися на дуже небезпечних істот, здатних загрожувати життю багатьох створінь і нашому власному виживанню. Сьогодні варто повторити іронічне зауваження Соловйова про «епоху, яка була настільки передовою, що фактично була останньою» [22]. Нам потрібні ясність і чесність, щоби вчасно усвідомити, що наша сила і прогрес, який ми створюємо, стають для нас загрозою [23].

Етичний мотив

29. Етичний занепад реальної влади маскується завдяки маркетингу та неправдивій інформації, стає корисним інструментом у руках тих, хто має більше ресурсів, щоб використовувати їх для формування громадської думки. Коли планується проєкт з чималим втручанням у навколишнє середовище та знач-

ним негативним впливом, ці механізми використовуються для створення ілюзій у тамтешніх мешканців, щоб розповісти про прогрес, який він зможе створити, або про економічне зростання, працевлаштування, підвищення людського потенціалу і пряме корисне значення для їхніх дітей. Проте насправді їх не дуже цікавить майбутнє цих людей, тому що їм не повідомляють, що після такого проєкту значно знизиться якість їх життя та розвитку, залишиться спустошена земля, депресивний край, менш населений, де бракуватиме життя, радості спільноти та надії на майбутнє, не кажучи вже про глобальну шкоду, яка згодом завдасть збитків багатьом іншим.

30. Варто лише подумати про короточасну радість, зумовлену грошима, отриманими в обмін на захоплення ядерних відходів у певному місці. Будинок, придбаний за ці кошти, перетворився на могилу через спричинені цим хвороби. І я кажу це не через бурхливу уяву, а на основі пережитого. Можна було б сказати, що це екстремальний приклад, але тут не можна говорити про «менші» збитки, бо саме накопичення втрат, які вважалися допустимими, призвело до сучасної ситуації.

31. Ця ситуація пов'язана не лише з фізикою чи біологією, а й з економікою та нашим способом її розуміння. Менталітет максимальної вигоди за мінімальних витрат, замаскований під раціональність, прогрес та ілюзорні обіцянки, унеможливорює будь-яке щире вболівання про наш спільний дім і будь-яку справжню турботу про допомогу бідним і нужденним, яких наше суспільство відкидає. Останнім часом ми може-

мо помітити, що, приголомшені та захоплені обіцянками безлічі фальшивих пророків, бідні самі деколи стають жертвами ілюзії світу, який будується не для них.

32. Помилкові уявлення також розвиваються щодо концепції «меритократії», яка починає розглядатися як «заслужена» людська влада, якій усе має підпорядковуватися під орудою тих, хто народився з більшими можливостями та перевагами. Здоровий підхід до цінності наполегливої праці, розвитку своїх природних здібностей і гідного похвали духу ініціативи – це одне, але якщо людина не прагне справжньої рівності можливостей, «меритократія» легко може стати ширмою, яка ще більше консолідує привілеї кількох людей з великою владою. Згідно з цією збоченою логікою, чому вони повинні піклуватися про шкоду, завдану нашому спільному дому, якщо відчувають себе надійно захищеними фінансовими ресурсами, заробленими власними здібностями та зусиллями?

33. У власному сумлінні та з огляду на дітей, які будуть розплачуватися за шкоду своїм життям, неминуче постає питання про доцільність: «У чому сенс мого життя? Що означає мій час на цій землі? Яка кінцева мета всієї моєї праці та зусиль?»

3. Слабкість міжнародної політики

34. Хоча «історія демонструє ознаки певного регресу..., кожне нове покоління повинно прийняти боротьбу й

успіхи минулих поколінь і прямувати до ще шляхетнішої мети. Це і є наш шлях. Добро, любов, справедливість і солідарність не здобувають раз і назавжди; їх треба здобувати кожного дня» [24]. Щоб досягти серйозних і тривалих успіхів, на моє переконання, «перевагу слід віддавати багатостороннім угодам між державами» [25].

35. Не варто плутати багатосторонність зі світовою владою, зосередженою в одній особі чи в еліті з надмірними повноваженнями: «Коли ми говоримо про можливість певної форми всесвітньої влади, яка регулюється законом, нам не обов'язково потрібно думати про особисті повноваження» [26]. Ми говоримо перш за все про «більш ефективні світові організації, наділені владою забезпечувати глобальне спільне благо, усунення голоду та бідності та надійний захист основних прав людини» [27]. Проблема полягає в тому, що вони мають бути наділені реальними повноваженнями таким чином, щоб забезпечити досягнення певних основних цілей. Таким чином може виникнути багатосторонність, яка не залежить від мінливих політичних умов чи інтересів певної групи і має стабільну ефективність.

36. Як і раніше, викликає жаль недостатнє врахування значення глобальних криз, які можуть стати приводом для впровадження корисних змін [28]. Це те, що відбулося під час фінансової кризи 2007–2008 років і знову під час Covid-19. Бо «фактичні стратегії, розроблені в усьому світі після [тих криз], сприяли більшому індивідуалізму, меншій інтеграції та більшій свободі

для справді могутніх, які завжди знаходять спосіб вийти з води сухими» [29].

Переналаштування багатосторонності

37. Схоже, більшим, ніж збереження старої багатосторонності, викликом є її переналаштування та відтворення, з урахуванням нової ситуації у світі. Я хочу, щоб ви визнали: «багато груп і організацій у громадянському суспільстві допомагають компенсувати недоліки міжнародної спільноти, її брак координації в складних ситуаціях і відсутність уваги до основних прав людини» [30]. Наприклад, Оттавський процес проти використання та виробництва протипіхотних мін є одним із прикладів, який демонструє, як громадянське суспільство зі своїми організаціями здатне створювати ефективну динаміку, чого не може досягнути Організація Об'єднаних Націй. Таким чином, принцип субсидіарності також застосовується до глобально-локальних відносин.

38. У середньостроковій перспективі глобалізація сприяє спонтанному культурному обміну, більшому взаємному пізнанню та процесам інтеграції народів, що в підсумку спричиняє багатосторонність «знизу», а не просто визначену владними елітами. Вимоги, висунуті низами по всьому світу, де активісти різних країн допомагають і підтримують один одного, можуть зрештою вплинути на джерела влади. Залишається сподіватися, що це відбудеться і з питанням кліматичної кризи. Саме тому я повторюю: «доки громадяни не будуть контролювати політичну владу – національну,

регіональну та муніципальну – неможливо буде контролювати шкоду, завдану довкіллю» [31].

39. Постмодерна культура породила нову чутливість до більш вразливих і менш сильних. Це пов'язано з моїм твердженням в енциклопедії «Fratelli Tutti» про примат людської особи та захист її гідності за будь-яких обставин. Це ще один спосіб заохочення багатосторонності заради вирішення справжніх проблем людства передусім задля забезпечення поваги до гідності людей таким чином, щоб етика переважала над місцевими інтересами чи обставинами, що склалися.

40. Йдеться не про заміну політики, а про визнання того, що нові сили стають дедалі актуальнішими і насправді здатні досягти важливих результатів у вирішенні конкретних проблем, як деякі з них продемонстрували під час пандемії. Сам факт того, що відповіді на проблеми можна отримати в будь-якій країні, нехай навіть найменшій, зрештою представляє мультилатералізм як неминучий процес.

41. Стара дипломатія, яка також переживає кризу, продовжує демонструвати свою важливість і необхідність. Проте їй не вдалося створити модель багатосторонньої дипломатії, здатної реагувати на нову конфігурацію світу; але якщо вона зможе перереформувати себе, вона повинна стати частиною рішення, тому що досвід століть також не можна ігнорувати.

42. Наш світ став настільки багатополлярним і водночас настільки складним, що потрібні інші рамки для ефективної співпраці. Замало думати лише про баланс

сил; слід подбати й про необхідність відповідати на нові проблеми та реагувати за допомогою глобальних механізмів на виклики, пов'язані з навколишнім середовищем, охороною здоров'я, культурою та соціальними питаннями, особливо для того, щоб консолідувати повагу до основних прав людини, соціальних прав та захисту нашого спільного дому. Йдеться про встановлення глобальних і ефективних правил, які гарантуватимуть комплексний захист.

43. Усе це передбачає розробку нової процедури прийняття рішень та легітимізації цих постанов, оскільки запроваджені кілька десятиліть тому правила недостатні та неефективні. У цій структурі обов'язково будуть потрібні майданчики для розмов, консультацій, арбітражу, вирішення конфліктів та нагляду, і, зрештою, свого роду посилена «демократизація» в глобальному контексті, щоб належно відреагувати, враховуючи різні ситуації. Зараз уже не доцільно підтримувати інституції, які захищають права наймогутніших, не піклуючись про права всіх інших.

4. Кліматичні конференції: прогрес і невдачі

44. Протягом кількох десятиліть представники понад 190 країн регулярно зустрічаються для вирішення проблем зміни клімату. На конференції в Ріо-де-Жанейро 1992 року було ухвалено Рамкову конвенцію ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) та угоду, яка набула чинності після ратифікації сторонами-підписантами 1994 року. Ці держави щорічно зустрічаються

на Конференції сторін (КС), що є найвищим керівним органом. Деякі з цих конференцій були безрезультатними, як, наприклад, Копенгагенська (2009), тоді як інші дали змогу зробити важливі кроки вперед, як КС-3 у Кіото (1997). Кіотський протокол мав на меті скоротити загальні викиди парникових газів на 5% порівняно з 1990 роком. Крайнім терміном був 2012 рік, але цього, очевидно, не було досягнуто.

45. Усі сторони також взяли на себе зобов'язання впроваджувати програми адаптації для зменшення вже існуючих наслідків зміни клімату. Також було передбачено допомогу для покриття витрат на відповідні заходи в країнах, що розвиваються. Протокол набув чинності 2005 року.

46. Після цього було запропоновано створити механізм відшкодування збитків, спричинених змінами клімату, який би покладав основну відповідальність на багатші країни, щоб вони компенсували втрати, спричинені змінами клімату, у більш вразливих країнах. Йшлося ще не про фінансування «адаптації» цих країн, а про компенсацію вже заподіяної їм шкоди. Це питання було предметом важливих дискусій на різних конференціях.

47. КС-21 у Парижі (2015) стала ще одним важливим кроком, оскільки вона ратифікувала угоду, яка об'єднала всіх. Її можна вважати новим початком, враховуючи, що раніше поставлені цілі не були досягнуті. Угода набула чинності 4 листопада 2016 року. Незважаючи на обов'язковість угоди, не всі її пункти є, по суті, зобов'язаннями, деякі з них залишають широкі

можливості для дискусій. Власне кажучи, не визначено ні санкцій у разі невиконання зобов'язань, ні ефективних інструментів забезпечення їх виконання. Також передбачається певна гнучкість для країн, що розвиваються.

48. Паризька угода встановлює важливу довгострокову мету: стримати зростання середньої глобальної температури менше 2 °C відносно доіндустріального рівня, водночас прагнучи її зниження до 1,5 °C. Ще триває робота над консолідацією конкретних процедур моніторингу та полегшення загальних критеріїв для порівняння завдань різних країн. Це ускладнює досягнення більш об'єктивної (кількісної) оцінки реальних результатів.

49. Після кількох конференцій із мізерними результатами та розчаруванням на КС-25 у Мадриді (2019) були сподівання, що цю інерцію буде подолано на КС-26 у Глазго (2021). По суті, її результатом стало відновлення Паризької угоди, призупинене через загальні наслідки пандемії. Крім того, було багато рекомендацій, реальний ефект від яких було важко передбачити. Пропозиції щодо забезпечення швидкого та ефективного переходу до альтернативних і менш забруднюючих видів енергії не отримали схвалення.

50. КС-27 у Шарм-Ель-Шейху (2022) від самого початку перебувала під загрозою зриву через ситуацію з вторгненням росії в Україну, що спричинило значну економічну й енергетичну кризу. Використання вуглецю зросло, і всі прагнули накопичити достатні запаси. Країни, що розвиваються, вважали доступ до

енергії та перспективи розвитку невідкладним пріоритетом. Було чітко визнано факт, що викопні види палива все ще постачають 80% світової енергії і що їх використання продовжує зростати.

51. Ця конференція в Єгипті була ще одним прикладом складності переговорів. Можна сказати, що вона принаймні стала кроком уперед у консолідації системи фінансування відшкодування збитків і втрат у країнах, які найбільше постраждали від кліматичних катастроф. Здається, це дасть новий голос і більшу роль країнам, що розвиваються. Однак і тут багато моментів залишилися невизначеними, насамперед конкретна відповідальність держав, які повинні зробити свій внесок.

52. Сьогодні ми все ще бачимо, що «досягнуті домовленості мали низький рівень реалізації через відсутність відповідних механізмів контролю, періодичних перевірок та штрафних санкцій за порушення. Проголошені самітом принципи все ще очікують ефективної та швидкої реалізації» [32]. Крім того, «міжнародні переговори не можуть досягти значного прогресу через позиції країн, які ставлять свої національні інтереси вище спільного глобального добра. Ті, кому доведеться страждати від наслідків того, що ми намагаємося приховати, не забудуть цієї нестачі совісті та відповідальності» [33].

5. Чого очікувати від Конференції сторін (КС-28) у Дубаї?

53. Об'єднані Арабські Емірати прийматимуть наступну Конференцію сторін (КС-28). Ця країна Перської затоки відома як один із найбільших експортерів викопного палива, хоча вона зробила значні інвестиції у відновлювані джерела енергії. Водночас газові та нафтовидобувні компанії планують там нові проекти для подальшого збільшення видобутку. Сказати, що нема на що сподіватися, було б суїцидально, оскільки це означало б піддати все людство, а особливо найбідніші верстви, найгіршому впливу змін клімату.

54. Якщо ми впевнені в здатності людей виходити за межі своїх дрібних інтересів і мислити ширше, тоді можемо сподіватися, що КС-28 дасть змогу рішуче прискорити енергетичний перехід із ефективними зобов'язаннями, що підлягають постійному моніторингу. Ця конференція може означати зміну напрямку, показуючи, що все, що було зроблено з 1992 року, було насправді вартим уваги та зусиль, інакше це буде великим розчаруванням і поставить під загрозу все позитивне, чого було досягнуто до цього часу.

55. Попри численні переговори та угоди, глобальні викиди надалі збільшуються. Звичайно, можна сказати, що без цих угод вони б ще більше зросли. Але в інших питаннях, пов'язаних з навколишнім середовищем, коли було бажання діяти, отримані значні результати, як у випадку із захистом озонового шару. Проте потрібний перехід до чистих джерел енергії – таких,

як енергія вітру та сонця, – і відмова від викопного палива не впроваджуються з необхідною швидкістю. Отже, усе, що робиться, перебуває під загрозою бути сприйнятим лише як прийом для відволікання уваги.

56. Мусимо вийти за рамки менталітету, коли ми просто стурбовані й не маємо мужності, потрібної для суттєвих змін. Відомо, що за такої швидкості змін упродовж кількох років ми перевищимо максимальну рекомендовану межу в $1,5^{\circ}\text{C}$, а невдовзі навіть сягнемо 3°C з високим ризиком досягнення критичної межі. Навіть якщо ми не сягнемо цієї безповоротної точки, безперечно, наслідки будуть катастрофічними, і доведеться вживати рішучих заходів, які вимагатимуть величезних витрат і матимуть тяжкі та нестерпні економічні й соціальні наслідки. Хоча заходи, яких ми можемо вжити зараз, будуть дороговартісними, ціна буде ще вищою, якщо довше зволікатимемо.

57. Я наполягаю на тому, що «пошук лише технічних засобів вирішення кожної виниклої екологічної проблеми призводить до розмежовування того, що насправді взаємопов'язане, і до маскування справжніх, глибинних проблем глобальної системи» [34]. Справді, зусилля з адаптації потрібні перед загрозою зла, яке невдовзі стане незворотним. Обнадійливими виявилися деякі втручання й технологічні досягнення, які дають можливість поглинати або вловлювати викиди газів. Однак ми ризикуємо залишитися в пастці мислення щодо ремонту й латання тріщин, тоді як під поверхнею триває погіршення, якому ми постійно сприяємо. Припущення, що всі проблеми в майбутньому

можна вирішити сучасними технологіями, є формою вбивчого прагматизму, схожою на снігову лавину.

58. Слід покласти край безвідповідальному висміюванню, яке трактує це питання як щось суто екологічне, «зелене», романтичне, що часто стає об'єктом глузування задля втілення економічних інтересів. Визнаймо нарешті, що це людська та соціальна проблема на багатьох рівнях. Тому повинні долучатися всі. На кліматичних конференціях, як правило, увагу привертають дії груп, які негативно характеризуються як «радикально налаштовані». Але насправді вони заповнюють порожнечу, залишену суспільством у цілому, що має чинити здоровий тиск, оскільки кожна сім'я повинна усвідомлювати, що на карту поставлено майбутнє їхніх дітей.

59. Якщо існує щира зацікавленість у тому, аби КС-28 стала історичною подією, яка вшанує і облагородить нас як людей, то можна сподіватися лише на обов'язкові форми енергетичного переходу, що відповідають трьом умовам: вони мають бути ефективними, зобов'язуючими і легко піддаватися моніторингу. Це потрібно для того, щоб розпочати новий процес, який визначається трьома вимогами: щоб він був радикальним, інтенсивним і отримав всезагальну прихильність. Досі цього не відбувалося, і лише такий процес дасть змогу міжнародній політиці відновити довіру до себе, оскільки тільки таким конкретним способом можна значно знизити рівень викидів вуглекислого газу і вчасно запобігти ще більшому злу.

60. Нехай учасники конференції будуть стратегами, здатними думати про спільне благо і майбутнє своїх дітей, а не про короткострокові інтереси окремих країн чи бізнесів. Нехай таким чином вони продемонструють шляхетність політики, а не її ганебність. Сильним світу цього я можу лише повторити це питання: «Чому ж існує сьогодні прагнення втримати владу, яка запам'ятається своєю нездатністю діяти тоді, коли це вкрай потрібно?» [35].

6. Духовні мотивації

61. У зв'язку з цим не можу не нагадати католицьким вірянам про мотивації, які народжуються з їхньої віри. Я заохочую моїх братів і сестер інших релігій робити те ж саме, оскільки ми знаємо, що справжня віра не тільки дає силу людському серцю, але також перетворює життя, змінює наші цілі і проливає нове світло на наші відносини з іншими людьми і зі створінням у цілому.

У світлі віри

62. Біблія говорить нам: «І побачив Бог усе, що створив: і воно було дуже добре» (Бут 1, 31). Йому належить «земля, й усе, що на ній» (Втор 10, 14). З цієї причини Він говорить нам: «Землі не продаватимете назавжди, бо земля моя. Ви ж чужинці й комірники в мене» (Лев 25, 23). Отже, «ця відповідальність за Господню землю означає, що люди, наділені розумом, повинні поважати

закони природи та зважати на делікатну рівновагу, що існує між створіннями на землі» [36].

63. Водночас «всесвіт як єдине ціле через багатство своїх зв'язків демонструє невичерпні багатства Бога». Тому, щоб бути мудрими, «нам слід зрозуміти різноманіття речей у їх численних взаємозв'язках» [37]. На цьому шляху мудрості нам не повинно бути байдуже, що так багато видів зникають і що кліматична криза загрожує життю багатьох істот.

64. Ісус «запрошує інших бути уважними до існуючої у світі краси, бо Він сам постійно перебував у зв'язку з природою, віддаючи їй свою увагу, сповнену любов'ю і захопленням. Коли Він ходив по землі, то зупинявся, щоб помилуватися красою, яку засіяв Його Отець, і вчив учнів бачити божественне послання в речах» [38].

65. Отже, «створіння, що населяють цей світ, вже не будуть для нас лише простою природною дійсністю, тому що Воскреслий таємничо обіймає і спрямовує їх до повноти, що стане їх кінцевим призначенням. Ті самі квіти в полі й птахи, якими насолоджувались і милувались його людські очі, тепер будуть сповнені Його сяючою присутністю» [39]. Якщо «Всесвіт розгортається в Бозі, який суцільно заповнює його..., містичний сенс можна знайти в листку, у гірській стежці, у краплині роси, в обличчі бідної людини» [40]. Світ співає про безмежну Любов, тож як ми можемо не піклуватися про нього?

Подорож у сопричасті та посвяті

66. Бог поєднав нас з усіма своїми створіннями. Однак технократична парадигма може ізолювати нас від довоколишнього світу й обдурити нас, змусивши забути, що весь світ є «контактною зоною» [41].

67. Юдейсько-християнське бачення космосу захищає унікальну й основоположну цінність людини серед дивовижного різноманіття всіх Божих створінь, але сьогодні ми змушені визнати, що може йтися лише про «ситуативний антропоцентризм». Іншими словами, слід визнати, що людське життя незрозуміле і нежиттєздатне без інших створінь. Бо «як частина Всесвіту..., всі ми пов'язані невидимими узами і разом утворюємо своєрідну вселенську сім'ю, величну спільноту, яка наповнює нас священною, люблячою і смиренною пошаною» [42].

68. Це не продукт нашої власної волі; його походження лежить деінде, у глибинах нашого ества, оскільки «Господь так міцно поєднав нас з довкіллям, що опустелювання земель є для нас болісною хворобою, а вимирання видів – болючим каліцтвом» [43]. Отже, перестаньмо думати про людину як про автономну, всемогутню і безмежну істоту й почнімо розмірковувати про себе по-іншому, більш смиренно та цілісно.

69. Я прошу всіх приєднатися до цього паломництва примирення зі світом, який є нашим домом, і допомогти зробити його прекраснішим, бо це зобов'язання стосується нашої особистої гідності та найвищих цінностей. Водночас я не можу заперечувати, що слід

бути чесними й визнати, що найефективніші рішення з'являються не лише в результаті індивідуальних зусиль, а передусім постають з важливих політичних рішень на міжнародному та національному рівнях.

70. Проте кожна дрібниця важлива, й уникнення підвищення глобальної температури навіть на десяту частину градуса вистачило б для полегшення страждань багатьох людей. Важливим є дещо менш кількісне: необхідність усвідомлення того, що не буває тривалих змін без культурних змін, без удосконалення способу життя й суспільних переконань, а культурних змін – без особистих.

71. Зусилля домогосподарств, спрямовані на зменшення забруднення та відходів, а також на ощадливе споживання, створюють нову культуру. Сам факт зміни особистих, сімейних і суспільних звичок призводить до зростання занепокоєння щодо невиконання своїх обов'язків відповідальними у світі політики і породжує обурення відсутністю зацікавленості можновладців. Тож можна констатувати, що навіть якщо це не одразу дає помітний кількісний ефект, ми цим допомагаємо запустити великі процеси трансформації, які діють зсередини суспільства.

72. Якщо врахувати, що викиди на одну особу в Сполучених Штатах приблизно вдвічі більші, ніж у Китаї, і приблизно в сім разів більші, ніж у середньому в найбідніших країнах [44], то можна стверджувати, що комплексна зміна безвідповідального способу життя, пов'язаного із західною моделлю, мала б значний довгостроковий вплив. Як результат, поряд з необхідними

політичними рішеннями, ми б просувалися вперед на шляху до справжньої турботи одне про одного.

73. «Прославляйте Господа» – так називається цей лист, бо коли люди претендують на місце Бога, вони стають найлютішими ворогами самі собі.

Оприлюднено в Римі, у Базиліці Святого Івана Латеранського, 4 жовтня, у день пам'яті святого Франциска з Асизу, 2023 року, одинадцятого року мого Понтифікату.

ФРАНЦИСК

[1] Конференція Католицьких Єпископів США, Глобальна зміна клімату, 2019.

[2] Спеціальна Асамблея Єпископської Конференції для Панамазонського регіону, заключний документ, жовтень 2019, 10: AAS 111 (2019), 1744.

[3] Симпозіум Єпископських Конференцій Африки та Мадагаскару (SECAM), Ком'юніке Африканських кліматичних діалогів, Найробі, 17 жовтня 2022 року.

[4] Міжнародна група експертів зі зміни клімату (МГЕЗК), Зміна клімату 2021, Фізична наукова основа, Кембридж і Нью-Йорк, 2021, В.2.2.

[5] Зміна клімату 2023, Синтетичний звіт, Резюме для політиків, В.3.2. Звіт до 2023 року. Див. за покликан-

ням https://www.ipcc.ch/report/ar6/syr/downloads/report/IPCC_AR6_SYR_SPM.pdf.

[6] Див. Програма ООН з навколишнього середовища, Звіт про викиди до 2022 року: <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>.

[7] Див. Національне управління океанічних і атмосферних досліджень, Лабораторії досліджень земної системи, Лабораторія глобального моніторингу, Тенденції в атмосферному вуглекислому газі: <https://www.gml.noaa.gov/ccgg/trends/>.

[8] Див. МГЕЗК, Зміна клімату 2023, Узагальнювальний звіт, Резюме для політиків, А.1.3.

[9] Див. там само, В.5.3.

[10] Це дані МГЕЗК, що базуються на 34 000 досліджень: Міжнародна група експертів зі зміни клімату (МГЕЗК); див. Узагальнювальний звіт Шостого оціночного звіту (20/03/2023): AR6 Узагальнювальний звіт: Зміна клімату 2023.

[11] Див. МГЕЗК, Зміна клімату 2023, Узагальнювальний звіт, Резюме для політиків, А.1.2.

[12] Див. там само.

[13] Енцикліка *Laudato Si* (24 травня 2015), 101: AAS 107 (2015), 887.

[14] Там само, 105: AAS 107 (2015), 889.

[15] Там само, 106: AAS 107 (2015), 890.

[16] Там само, 104: AAS 107 (2015), 888–889.

[17] Там само, 105: AAS 107 (2015), 889.

[18] Там само, 139: AAS 107 (2015), 903.

- [19] Там само, 220: AAS 107 (2015), 934.
- [20] Див. S. SÖRLIN-P. WARDE, «Зробити довкілля доступним. Вступ», у: Кінець природи: історія та навколишнє середовище, Бейсінгстрок – Нью-Йорк, 2009, 1–23.
- [21] Енцикліка *Laudato Si* (24 травня 2015), 139: AAS 107 (2015), 903.
- [22] Війна, Прогрес і Кінець історії, Включно з короткою історією антихриста. Три дискусії Володимира Соловйова, Лондон, 1915, с. 197.
- [23] Святий Павло VI, Звернення до ФАО з нагоди її 25-річчя (16 листопада 1970 р.), 4: AAS 62 (1970), 833.
- [24] Енцикліка *Fratelli tutti* (3 жовтня 2020 р.), 11: AAS 112 (2020), 972.
- [25] Там само, 174: AAS 112 (2020), 1030.
- [26] Там само, 172: AAS 112 (2020), 1029.
- [27] Там само.
- [28] Див. там само, 170: AAS 112 (2020), 1029.
- [29] Там само.
- [30] Там само, 175: AAS 112 (2020), 1031.
- [31] Енцикліка *Laudato Si* (24 травня 2015), 179: AAS 107 (2015), 918.
- [32] Там само, 167: AAS 107 (2015), 914.
- [33] Там само, 169: AAS 107 (2015), 915.
- [34] Там само, 111: AAS 107 (2015), 982.
- [35] Там само, 57: AAS 107 (2015), 870.

- [36] Там само, 68: AAS 107 (2015), 874.
- [37] Там само, 86: AAS 107 (2015), 881.
- [38] Там само, 97: AAS 107 (2015), 886.
- [39] Там само, 100: AAS 197 (2015), 887.
- [40] Там само, 233: AAS 107 (2015), 938.
- [41] Д. Д. Харавей, Коли зустрічаються види, Міннеаполіс, 2008, с. 205–249.
- [42] Енцикліка *Laudato Si* (24 травня 2015), 89: AAS 107 (2015), 883.
- [43] Апостольське повчання *Evangelii Gaudium* (24 листопада 2013), 215: AAS 105 (2013), 1109.
- [44] Див. Програма ООН з навколишнього середовища, Звіт про викиди до 2022 року: <https://www.unep.org/resources/emissions-gap-report-2022>.

ЗМІСТ

1. Глобальна кліматична криза	4
2. Зростаюча технократична парадигма	11
3. Слабкість міжнародної політики	16
4. Кліматичні конференції: прогрес і невдачі	20
5. Чого очікувати від Конференції сторін (КС-28) у Дубаї?	24
6. Духовні мотивації	27

АПОСТОЛЬСЬКЕ ПОВЧАННЯ
LAUDATE DEUM

СВЯТІШОГО ОТЦЯ
ФРАНЦІСКА

УСІМ ЛЮДЯМ ДОБРОЇ ВОЛІ
ПРО КЛІМАТИЧНУ КРИЗУ

Переклад з англійської Андрій КУЛЕШКО
Редактор Володимир ШЕРЕМЕТА
Літературний редактор Надія СЕМКІВ
Коректор Ірина ШАЛКІТЕНЕ
Дизайн і верстка Христина ТИМІВ

Формат 60×84 1/16.
Папір дружній до довкілля.
Гарнітура Ahellya.
Наклад 1000 прим.

Бюро з питань екології
Української Греко-Католицької Церкви
вул. Софрона Мудрого, 22, м. Івано-Франківськ, 76019
тел. 097 983 16 80
e-mail: ekoburougcc@ukr.net
www.ecoburougcc.org.ua

Друкарня «Фоліант»
вул. Старозамкова, 2, м. Івано-Франківськ, 76000
тел.-факс: +38 (0342) 50 21 65
e-mail: foliant.drukarnja@gmail.com
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
Серія ІФ № 24 від 20.07.2004